

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Лісовська А.О.

кандидат філологічних наук, викладач,

Одеський державний університет внутрішніх справ

МІСЦЕ МОЛИТВИ В ЖАНРОВОМУ ПРОСТОРИ РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ

У лінгвістичній літературі можна виділити кілька підходів до визначення самого поняття «жанр». У даній роботі жанр розуміється як вербальне оформлення типової ситуації взаємодії людей, сукупність текстових творів, які мають подібні композиційні форми, об'єднані єдиною метою і до певної міри однаковою або близькою тематикою, що реалізуються в типовій комунікативній ситуації.

Розмежування жанрів в релігійному дискурсі представляє деяку складність, оскільки виявляється неможливим вибрати єдину для всіх класифікаційну підставу. Складність виділення жанрів релігійного дискурсу визначається наступними факторами: особливим характером комунікації, оскільки здійснюється спілкування людини з Богом або Бога з людиною, при цьому будь-яке висловлювання переростає свої межі і стає подією; складним характером іллокутивного потенціалу, сукупності інтенцій, що виявляють досить складні конфігурації. Різні мовленнєві зразки релігійного дискурсу являють собою комплексні утворення, що поєднують інформативні та фатичні, апелятивні та декларативні моделі.

Для отримання всеосяжної і повної картини релігійних жанрів можна провести їх класифікацію за низкою критеріїв: за ступенем інституціональності, суб'єктно-адресатними відносинами, соціокультурною спрямованістю, подією локалізацією, функціональною структурою жанрового простору, за польовою структурою і т.д.

Зупинимось докладніше на жанрі молитви і її місці в жанровому просторі релігійного дискурсу. Як в богослов'ї, так і в лінгвістиці наведено велику кількість визначень *молитви*, що відрізняються різноманітністю і різними підходами до розуміння сутності цього феномена. Вважаємо, що наступне визначення буде оптимальним і прийнятним для носіїв різних точок зору: молитва – «важлива частина духовного життя віруючої людини», звернення «людини до Бога, святих, ангелів, духів, персоніфікованих природних сил, взагалі Вищого Творіння або його посередників», найважливіший прояв суспільного та приватного релігійного життя в словесній або мисленнєвій формі [1]. Також погодимося з висловлюванням Н. Кравченко, що незалежно від підходу до розуміння молитви, «молитва є: 1) зверненням до Бога (у всіх його іпостасях) і спілкування з Богом» [2].

У сучасній лінгвістиці досі залишається невирішеним питання, до якої форми мовленнєвого спілкування (діалогічного або монологічного) належить молитва. З одного боку, молитва як жанр не передбачає вербально вираженої репліки-реакції, яка, відповідно до традиційного розуміння діалогу, становить діалогічну єдність з реплікою-стимулом. «Діалог як мовна категорія є обмін такими висловлюваннями, які природньо породжуються один одним в процесі розмови. <...> Ця взаємозалежність не смислова, але мовна: інтонаційна (завжди) і – в певних випадках – власне формальна» [6, с. 281]. З іншого боку, для кожної віруючої людини молитва – це розмова з Богом. Говорючий вимовляє молитву, сподіваючись на відповідь, яка виражена невербально. Крім того, читаючи молитву, людина аналізує і свої вчинки, помисли, почуття. Діалогічність молитви відзначають багато дослідників (Балашова 1999; Войтак 2000) і священнослужителі: «молитва є розмова людини з Богом. Хто пам'ятає, знає, любить Бога, той неодмінно буде звертатися до Нього, а це звернення і є молитва» [5, с. 116].

Іншими словами, *формально* молитва являє собою монолог, але разом з тим вона має ознаки діалогічності, оскільки віруючий знаходиться в постійному внутрішньому діалозі з Богом, просячи у Нього поблажливості, прощення, благословення, висловлюючи подяку за Божу ласку. Молитва передбачає спілкування з Богом – спілкування

в деякому роді незвичайне з традиційної точки зору. Відправник (адресант) молитви хоча і адресує її цілком конкретному адресату – Богу, сам виступає в ролі квазіадресата, а вірніше, отримувача якоїсь реакції у відповідь. Релігійна свідомість передбачає уявну відповідь адресата самому собі як би від імені Бога. Промовляючи молитву, людина одночасно «прокручує» в свідомості можливі, з його точки зору, відповіді Всевишнього на його прохання і благання. Молитва, по суті, має два плани – експліцитний (безпосереднє змістовне ядро молитви) і імпліцитний (який дещо відрізняється від імпліцитного значення, що розуміється традиційно). Імпліцитний план являє собою конструйовану в свідомості самого адресанта відповідь на його молитву, якийсь прогноз, який не виражений вербально, але може бути виведений логічно з семантичного плану молитви. Причому формується він в свідомості одночасно з молитвою. Людина «прогнозує», яку відповідь вона сподівається отримати від Бога. Таким чином, молитва являє собою певний айсберг, верхня частина якого (вербальна) лежить на поверхні, нижня ж хоча й прихована від безпосереднього сприйняття, але в семантичному плані є не менше, а може бути, і більш змістовна [4, с. 78].

Інтенція прохання є основною, провідною в кожній молитві. Незважаючи на те, що зміст вербально виражених прохань може бути різним, у всьому різноманітті зразків молитви можна виділити деякі індивідуальні інтенції або напрями. Перш за все, слід чітко розмежувати такі групи мовленнєвих зразків, як прохання «за себе» і прохання «за іншого» - клопотальні. Все релігійне вчення і християнська мораль спрямовані на переконання людини в необхідності забути своє особисте й повністю присвятити себе служінню Богу та людям.

Отже, молитва є один з центральних жанрових зразків релігійного дискурсу. Вона як найкраще відображає суть релігійного дискурсу – об'єднання у вірі (колективна молитва), піднесення благання до Всевишнього з проханням про допомогу і порятунок (як колективна, так і індивідуальна молитва).

Список використаних джерел:

1. Белянин В. П. Психолінгвістическіе аспекты художественного текста / В. П. Белянин. – М.: МГУ, 1988. – 120 с.
2. Кравченко Н. О. Синергійність англословного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід): монографія / Н. О.Кравченко. – Одеса: КП ОМД, 2017. – 408 с.
3. Лісовська А.О. Усна англословна молитва в сучасному художньому кінодискурсі (інструментально-фонетичне дослідження): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / Лісовська Алла Олегівна. – Одеса, 2019. – 168 с.
4. Прохватилова О. А. Речевая организация звучащей православной проповеди и молитвы: дис. доктора филол.наук: 10.02.01. / Ольга Александровна Прохватилова; Волгоградский государственный университет. – Волгоград, 2000. – 498 с.
5. Филарет Игумен. Конспект по нравственному богословию / Игумен Филарет. – Краснодар: Краснодарское Епархиальное управление, 1990. – 116 с.
6. Шведова Н. Ю. Типология односоставных предложений на основе характера их парадигм / Н. Ю. Шведова // Проблемы современной филологии: Сб. ст. – М., 1965. – С. 282-287.